

Дорда С.В.,
к. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов,
ВДНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми,
Україна

ПЕРЕКЛАД ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Розвиток нових засобів комунікації, становлення процесу правової інтеграції та гармонізації у країнах Європейського Союзу, процес адаптації законодавства України до вимог Європейського законодавства є тими факторами, що привертатимуть значну увагу до питань міжмовної комунікації у сфері права за кордоном та в Україні. Все це дає підстави говорити про те, що юридичний переклад є одним із головних аспектів підготовки студентів юридичних спеціальностей.

Ключові слова: переклад, підготовка студентів, юридичні спеціальності, правова інтеграція.

Особливості взаємозв'язку мови та права з давніх пір цікавлять як мовознавців, так і правознавців. Практика перекладу юридичних текстів може пишатися довгою історією. Найвідомішими артефактами в цій сфері є договір про мир між Єгиптом та Хетською імперією, датований 1271 роком до нашої ери, а також *Corpus Juris Civilis*, перекладений спочатку на грецьку, а згодом ще на декілька мов. Перекладачі цих та інших юридичних текстів минулих століть, напевно, вже тоді розмірковували над методологічними проблемами такого складного і відповідального завдання.

Науковці і практиків цікавить вивчення методології та техніки перекладу юридичних текстів інших правових систем [1; 3; 5; 4; 16].

Термін „переклад” має полісемантичну природу, його найбільш розповсюджене і узагальнююче значення пов'язує з процесом передачі значення слова, словосполучення або уривку з мови оригіналу на мову перекладу. Поняття „переклад” можна визначити таким чином: заміна текстового матеріалу однієї мови (мови оригіналу) еквівалентним текстовим матеріалом іншої мови (мови перекладу) [9, 167]. Головною метою будь-якого перекладу є досягнення адекватності. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому. Оскільки зрозуміло, що було б непогано, якби зміст оригіналу та перекладу були тотожними, то можна зробити висновок, що переклад має повністю зберігати зміст оригіналу: повноцінність перекладу означає вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому. Л.С. Бархударов [2, 235] вважає, що про повну відповідність можна говорити лише відносно. За його словами під час перекладу уникнути втрат неможливо, тобто має місце неповна передача значень, що містять текст оригіналу. Виходячи з цього, Л.С. Бархударов робить висновок, що текст перекладу ніколи не може бути повним та абсолютним до тексту оригіналу.

Німецький перекладач А. Норберт залежно від характеру тексту оригіналу запропонував розрізняти чотири типи прагматичних співвідношень при перекладі від найвищої перекладаємості у прагматичному сенсі до фактичної неможливості відтворити прагматику оригіналу у перекладі, а саме:

– до першого типу належать оригінали, які мають однаковий прагматичний інтерес і для читачів перекладу (науково-технічна література, наприклад), їх можна перекласти з найповнішим ступенем адекватності;

– до другого типу відносять оригінали, які спеціально призначені для перекладу (інформаційні та інші матеріали, спрямовані для іноземної аудиторії);

– до третього типу належать твори художньої літератури. Їхній переклад неможливий без втрат прагматичної адекватності, іншими словами – у перекладі частково втрачається ця сама прагматична адекватність;

– до четвертого типу відносять оригінали, специфічно спрямовані на членів конкретного мовного колективу, які не мають жодного відношення до рецепторів перекладу (законодавчі документи, суспільно-політична періодика тощо) (цитую по [10]).

При цьому йдеться не про якість власне перекладу, а про однакову реакцію читачів оригіналу та перекладу. Досягнення такої рівності не є обов'язковою метою будь-якого перекладу, а у деяких випадках вона принципово недосяжна внаслідок особливостей рецепторів перекладу, неможливості визначити реакцію рецепторів оригіналу та деяких інших причин.

Що стосується саме юридичних перекладів, то при аналізі можливостей еквівалентного перекладу юридичної інформації з однієї мови на іншу спадають на думку слова славетного французького вченого Р. Давіда, який, порівнюючи між собою поняття англійського та французького права, казав: „На рівні понять ми також будемо частково дезорієнтовані після того як не знайдемо в англійському праві таких понять, як батьківська влада, узуфрукт, юридична особа, підлог, непереборна сила тощо. Проте нам зустрінуться такі незнайомі поняття, як довірча власність, зустрічне задоволення, естоппель, треспас та інші, які нам ні про що не говорять. Не відповідаючи жодному із знайомих нам понять, терміни англійського права не перекладаються на інші мови, як терміни флори та фауни різних кліматів. Коли ці терміни хочуть перекласти за будь-яку ціну, їхній смисл, як правило, втрачається...” [7]. Але на думку О. Кононова [10], ці слова класика порівняльного права трохи застаріли, адже більшість з наведених ним термінів сучасним правникам із країн як загального, так і континентального права знайома й зрозуміла.

Динаміка змін, які відбуваються в лінгвокультурах, може бути обумовлена двома факторами: по-перше, змінами, які відбуваються в межах країни (динамічні соціально-політичні процеси, стрімкий розвиток електронних засобів масової інформації, вплив публічних каналів загальнонаціональної комунікації); по-друге, змінами, які відбуваються як результат зовнішнього впливу. Останні можуть бути результатом впливу процесів глобалізації. У контексті сучасного процесу глобалізації значно розширюється інформаційно-комунікаційний простір і перед індивідом постають нові завдання та питання.

Під глобалізацією розуміють процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, який призводить до зростаючого впливу різноманітних факторів міжнародного значення на соціальну дійсність в окремих державах.

З погляду лінгвокультурології глобалізацію можна визначити як розповсюдження в локальних культурах єдиних культурних символів, практик та цінностей, яке обумовлене транснаціоналізацією економічної взаємодії між країнами та безпрецедентним рівнем розвитку технічного прогресу [15, 137].

Важливість вивчення термінології в сучасному світі є безсумнівною, тому що термінологія є сполучною ланкою між різними областями знань та сприяє чіткому розмежовуванню понять. Термінологія не стоїть на місці, вона постійно розвивається та розширює свої межі. Дослідженням термінології займаються не лише лінгвісти, але й представники відповідних наук.

Лексику будь-якої мови можна розглядати як сукупність різних систем. Крім того, можна вибрати різні принципи її підходу до її вивчення та членування на менші підсистеми. Нам видається важливим розподіл словникового складу будь-якої мови на загальну та спеціальну лексику, який був запропонований в одній із робіт з теорії термінології [14].

На відміну від загальної лексики, спеціальна лексика не має загального використання і зрозуміла лише тим, хто задіяний в певній професійній сфері, оскільки вона належить не загальній мові як засобу комунікації за будь-яких умов, а окремим підмовам. Вона необхідна для оволодіння професійними знаннями. Слід зазначити, що кожна підмова містить декілька

систем спеціальної лексики, які належать до різних предметно-появляючих полів і до різних лексичних ярусів [14].

Під сукупністю термінів в широкому сенсі розуміють термінологію. На думку А.В. Суперанської, термінологія являє собою замкнений словниковий контекст, межі якого обумовлені певною соціальною організацією дійсності. Головна риса, що відрізняє терміни від слів усіх інших типів, – зв'язок з науковими концепціями. Ця екстралінгвістична характеристика впливає на мовний статус терміна, оскільки в терміні відбиваються факти, які спостерігав дослідник, та їхнє теоретичне усвідомлення. Результатом цього є тісний зв'язок термінологічної роботи з предметним знанням тієї сфери, поняття якої термінуються. При цьому термін залишається словом, яке зовнішньо підпорядковується законам мови, якою він був створений, а також мовою, в якій він використовується (якщо в основі терміна лежить слово іншої мови) [14].

На сьогодні не існує однозначного трактування самого поняття „термін”, хоча його семантичний зміст інтуїтивно сприймається практично кожною людиною. Для багатьох є очевидним його протиставлення одиницям загальної лексики як елемента мови, що виконує певну функцію і тісно пов'язаний з конкретною предметною галуззю.

Не зупиняючись на розгляді дефініцій терміна, які існують, можна сказати, що загальним у них є той факт, що термін можна охарактеризувати як носія спеціальної інформації в одній із спеціальних галузей знання, денотатом якого виступає поняття.

Наведемо визначення, яке коротко передає сутність поняття, яке розглядається, а також підкреслює важливість змісту. Термін (лат. *terminus* „кордон, межа, кінець”) – це слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної області знання чи діяльності і має точну сферу змістового використання [1].

Таким чином, юридичний термін можна визначити як слово (чи словосполучення), що використовується у сфері юриспруденції, є узагальненням найменування юридичного поняття, має точний та визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю. Термін повинен знаходитися поза експресією, тому що експресія передбачає вибір між «добре» та «погано». Юридичні терміни переважно стилістично нейтральні та не характеризуються експресивністю.

Найбільша кількість неточностей в правових документах виникає в перехідні періоди розвитку юриспруденції, коли можливе одночасне використання одного й того ж терміна в різних значеннях або використанні синонімів, що ускладнює розуміння правових документів і призводить до їхнього різного тлумачення [8, 5].

Право як предметна сфера, яку означають та відображають терміни, у більшості випадків є сукупністю ідеальних, абстрактних спеціальних понять, а не позначенням явищ та предметів матеріального світу. Таким чином, терміни права та самі поняття є результатом абстрактної думки народу, який створив національну мову та право своєї держави.

Сучасний період розвитку юриспруденції характеризується тим, що за словами Д.І. Милославської, на нас обрушилась велика кількість різноманітних термінів, в першу чергу, економічних та юридичних [12].

Після розпаду соціалістичної системи українське право розпочало свій розвиток в руслі західноєвропейських правових систем. Крім того, виникли нові області права (космічне, екологічне), деякі закони зазнали значних модифікацій. Виникла необхідність у створенні нових термінів. Причини запозичення англіцизмів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття пов'язані з відсутністю відповідного поняття в когнітивній базі мови. Україна, переживши законодавчий бум, не мала часу для опису нових понять мовними засобами української мови, тому стала запозичувати термінологію із інших мов. Запозичення, які широко представлені в недостатньо розроблених сферах, можуть вважатися маркерами лакун. Лакуни – це термін для позначення того, що є в одній локальній культурі і чого немає в іншій.

Все це відобразилося в мові права, у появі нових термінів, які відображають соціальну дійсність.

Відзначається, що дві свідомо створені людьми системи знаків – мова і право – мають схожі ознаки. Мовні знаки і засоби відображення юридичних норм мають добре знайомий матеріальний вигляд, є загальнозживаними, доступні для наочного сприйняття, розраховані на загальне розуміння, мають певний ступінь умовності для точної передачі абстрактного нормативного змісту юридичних понять. У всіх світових школах юридичної та філософської думки один тезис завжди залишався загальним: «Правова матерія умовна та мінлива. Вона не виникає сама по собі, а цілеспрямовано створюється людиною, яка прагне організувати своє життя» [6]. Мовні знаки, які використовуються для отримання, зберігання та передачі інформації, в тому числі правової, також умовні за своєю природою.

Мову права розглядаємо як один з видів мови для спеціальних цілей. Погоджуємося з думкою В.М. Лейчика про те, що юридичні терміни «живуть» в певних функціональних стилях, в котрих народжуються спеціальні мови, тобто мови для спеціальних цілей. Мови для спеціальних цілей – це функціональні мови, які існують в межах відповідної розвиненої національної (етнічної) мови, які обслуговують спеціальні області знання та/або діяльності [11].

Класифікація юридичних термінів, розроблена А.С. Піголкіним, здійснюється за вертикальним та горизонтальним принципом. На вершині вертикальної класифікації буде термінологія, яка закріплена в основному законі та інших законодавчих актах, тобто загально-правова термінологія, котра об'єднує терміни, які використовуються в усіх галузях права.

Горизонтальна термінологія охоплює різні види міжгалузевих та галузевих терміносистем. Міжгалузева термінологія – це терміни, які використовуються в декількох галузях права. Основний обсяг юридичної термінології припадає на міжгалузеву термінологію, в той час як кількість галузевих термінів відносно невелика [13].

Однією з проблем, що потребують детального вивчення в теорії перекладу, залишається проблема вибору адекватного відповідника у процесі перекладу юридичних текстів однієї мови іншою. Вибір прийняттого варіанта перекладу визначається наявністю або відсутністю еквівалента в мові перекладу. Якщо такий існує, процедура зводиться до його звичайної підстановки, проте за його відсутності – до ретельного підбору одного з варіантних відповідників з урахуванням цілого ряду лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів. Це такі фактори, як референційне та денотативне значення потенційних відповідників; їх стилістична належність; контекстуальне оточення; мовні норми; сполучуваність слів тощо [3].

Еквівалентами вважають такі відповідності між словами двох мов, які є постійними, рівнозначними і, як правило, незалежними від контексту. *Arson* – це завжди підпал, *burglary* – крадіжка зі зломом, *incarceration* – завжди замкнення під варту. До цієї категорії належать багато інших слів та словосполучень термінологічного характеру, наприклад: *injunction* – судово заборона, *affidavit* – письмове показання від присягою, *prison* – тюрма, *court of appeal* – апеляційний суд, *copyright* – авторське право.

До еквівалентів можна віднести і латинські вирази, які стали „крилатими” в багатьох мовах, в тому числі в українській і англійській. Наведемо декілька прикладів: *de facto* – лат. де-факто, на ділі, фактично; *gratis* – лат. безоплатно, даром; *act pro se* – лат. діяти від власного імені (наприклад, без представництва адвокатом); *pro tanto* – лат. відповідно; *ultra vires* – поза компетенцією.

Складнішою є справа з варіантними відповідниками. Англійське слово *court*, наприклад, має чотирнадцять значень загальнозживаного характеру та вісім значень термінологічного (правового) характеру. В електронному (юридичному) словнику „Lingvo” наведено понад 150 словосполучень з цим словом.

Крім пошуку еквівалентних відповідників, основними прийомами юридичного перекладу можна назвати наступні:

– прийом опису – переклад, наприклад, слова за допомогою поширеного пояснення його значення: *demisable* – який може бути відданий в оренду або переданий у спадщину; *accreditee* – особа, в присутності якої здійснюється акредитування.

– транскодування – передача звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу. Слово *acquirer* можна передати як “еквайєр”. В

юридичному контексті це слово означає „банк або компанію, що здійснюють весь спектр операцій по взаємодії з точками обслуговування карток, які складаються з терміналів у торгово-сервісній мережі і банкоматів”.

– калькування (дослівний переклад або буквальный переклад): *manpower* – людські ресурси;

– перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватного передавання їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із урахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі через невідповідність з точки зору значення і контексту [8].

Слід зазначити, що дані прийоми треба застосовувати лише пересвідчившись, що в мові перекладу дійсно відсутні еквівалентні або варіантні відповідники і неможливо використати інші прийоми перекладу.

Література

1. Алимов В.В. Юридический перевод: Практический курс. Английский язык / В. В. Алимов. – изд. 3, стереот. – 2005. – 160 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 190 с.
3. Вагапов А.С. Выбор адекватного лексико-фразеологического соответствия при переводе английских правоведческих текстов [Электронный ресурс] / А.С. Вагапов. – Режим доступа: http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/my-art.shtml.
4. Власенко Н. А. Язык права / Н.А. Власенко. – Иркутск, 1997. – 173 с.
5. Гамзатов М.Г. Техника и специфика юридического перевода / М.Г. Гамзатов. – СПб., 2004. – 182 с.
6. Губасва Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т. В. Губасва. – М., 2003. – 180 с.
7. Давид Р. Основные правовые системы современности. / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Международные отношения, 2003. – С. 227.
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
9. Комисаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комисаров. – М.: Либроком. – 2009. – 176 с.
10. Кононов О. І знову про проблеми юридичного перекладу [Електронний ресурс] / О. Кононов. - Режим доступу: <http://www.yur-azeta.com/oarticle/1291/>
11. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
12. Милославская Д. И. Юридические термины и их интерпретация [Электронный ресурс] / Д.И. Милославская // Российская юстиция. – 2002. – № 3. – Режим доступа: <http://www.relga.rsu.ru>.
13. Пиголкина А. С. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. – М.: Юрид. лит. 1990. – С. 7–12.
14. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В.Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 2003. – 246 с.
15. Тульнова М. А. К типологии концептов в контексте глобализации / М. А. Тульнова // Вест. Моск. ун-та. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 3. – С. 136–144.
16. Хворостянкін А. Дефініції у законодавчих текстах: питання теорії [Електронний ресурс] / А. Хворостянкін. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/6669/>.

Зукина Л.Б.,

к. пед. н., доцент, зав. кафедрой иностранных языков,

Михайлова И.С.,

доцент кафедры иностранных языков,

Зинченко Е.С.,

к. филол. н., доцент кафедры иностранных языков,

Одесская национальная академия пищевых технологий, г. Одесса,

Украина

АНАЛИЗ ВТОРОГО ВИДА В ОБУЧЕНИИ ЧТЕНИЮ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Tout en étant un puissant instrument de la compréhension de la phrase l'analyse du deuxième aspect reste toujours un point important dans l'enseignement/l'apprentissage de la lecture des textes techniques.

Будучи потужним інструментом розуміння фрази, аналіз другого виду остається по-прежньому важливим моментом в навчанні читанню технічних текстів. Це проблема розглядається в даній статті.

Начинающие читатели технической литературы на иностранных языках часто разделяют обычное заблуждение относительно того, что для чтения иноязычных текстов достаточно только наличие двуязычного словаря. Работу над иноязычным текстом они представляют себе как механическую подстановку взятых из словаря значений вместо иностранных слов текста. В целях «ускорения» перевода такие читатели выписывают из текста сразу все незнакомые слова, снабжая их «переводом», взятым из словаря и принимают за подстановку слов. Однако произведенная таким образом «обработка» текста приносит неизбежное разочарование: из выписанных слов оказывается невозможно составить осмысленное предложение.

Так, например, выписав из словаря «переводы» слов предложения «Passengers book seats here» в следующем виде: *passengers – пассажир, book – книга, seat – сиденье, here – здесь*, они получают лишенный смысла набор слов «Пассажиры книга сидения здесь».

Ошибка таких переводчиков состоит в том, что, отыскивая в словаре значение иностранного слова, они совершенно отвлекаются от его функции в предложении и принадлежности к определенной части речи: произвольно переводят глаголы существительными и наоборот и т.п.

В связи с особенностью грамматического строя английского языка подобные ошибки подстерегают начинающего читателя на каждом шагу. В связи с почти полным отсутствием окончаний английские слова, взятые отдельно, вне предложения, т.е. безотносительно к грамматическому строю предложения, оказываются лишенными признаков определенной части речи. Идентичные по виду слова *book* – имя существительное и *book* – глагол являются различными частями речи и имеют различные значения *book* (имя существительное) – «книга», *book* (глагол) – «заказывать» (места и т.п.).

Определение правильного значения незнакомого слова возможно только при условии, что читатель может установить, какой частью речи данное слово является. Определению части речи незнакомого слова помогает анализ по формально-строеным признакам, т.е. анализ внешних формальных признаков слова (артикли, суффиксы, окончания) и анализ порядка слов в предложении (определение подлежащего, сказуемого, дополнения и т.п.).